

Chiropterologie

VIII.

Let, letový aparát a lovecké strategie

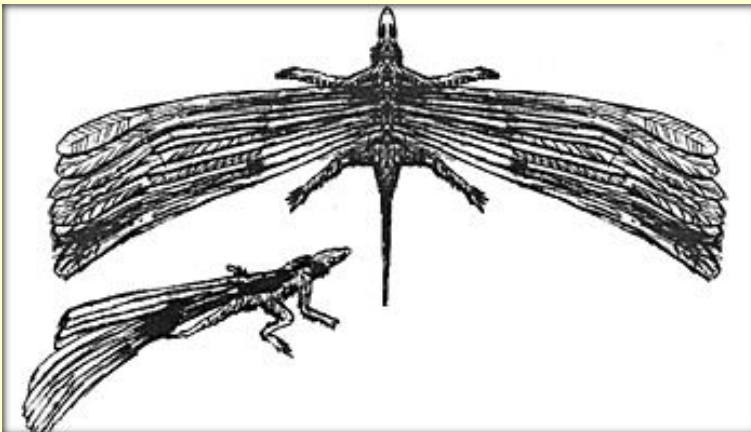
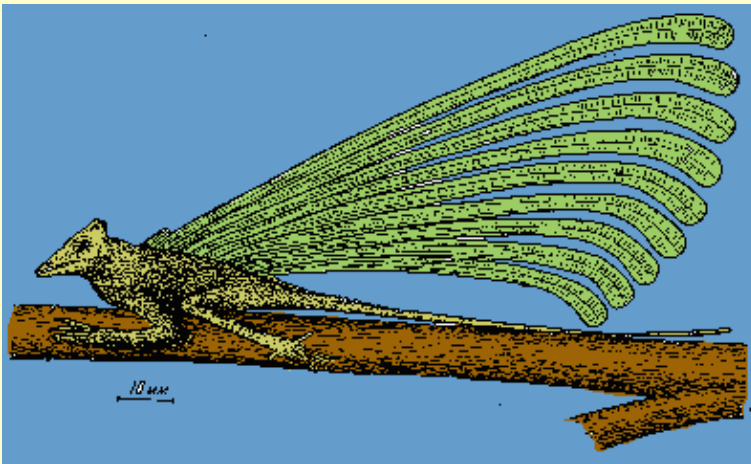
První letci

Jamkozubí archosauři (Archosauria: Thecodontia) - v triasu

- klouzavý let (gliding) - *Longisquama* (240 mil. let)

Longisquama insignis

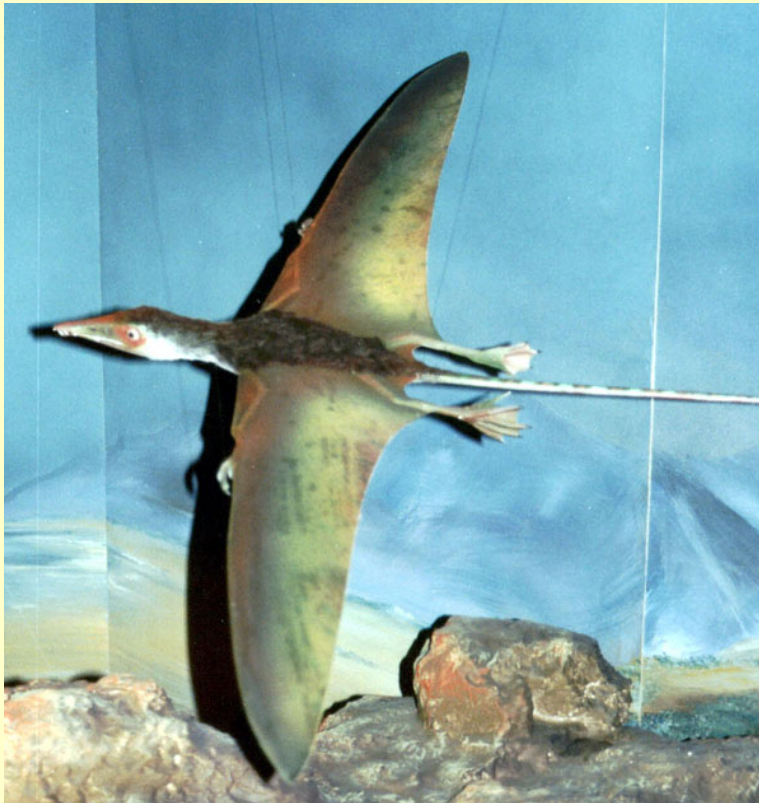
Sharovipterix

Ptakoještěři (Archosauria: Pterosauria) - svrchní trias

- aktivní let (flapping flight) - *Eudimorphodon*, *Dimorphodon* (230 mil . let)

Eudimorphodon

Dimorphodon

- velké formy v juře a křídě - *Pteranodon* (165 mil. let)

Pteranodon sp.

Quetzalcoatlus, Hatzegopteryx - rozpětí až 13 m

Let u ptáků

Archaeopteryx lithographica 135 mil. let

Copyright © 1998 by Joe Trovati and Jeff Posing

Let u savců

MARSUPIALIA - Vačnatci (Austrálie)

- f. Phalangeridae - kuskusovití
vakoplšík létavý - *Acrobates pygmaeus*
- f. Petauridae - vakoveverkovití (3) - *Petaurus* spp.
- f. Pseudocheiridae
vakovec - *Petauroides (Schoinobates)*

Acrobates pygmaeus

Feather-tailed glider (Acrobatidae: *Acrobates pygmaeus*)

Petaurus breviceps

RODENTIA

létající formy: méně mlád'at ve vrhu, delší březost a odchov mlád'at (menší riziko predace než u terestrických druhů), noční stromové formy

- f. Sciuridae, subf. Petauristinae - poletuchy - 13 rodů, 36 druhů, JV-Asie, druhy v Severní Americe, 1 druh na Sibiři a v SV Evropě *Pteromys volans* - poletuška slovanská

- f. Anomaluridae - šupinatkovití - 7-10 druhů, 2 řady šupin na spodní straně ocasu - *Anomalurus*
- f. Theridomyidae, z eocenu, spolu s předchozí podřád Theridomorpha

Anomalurus sp.

DERMOPTERA - letuchy, JV Asie

Cynocephalus volans - l. filipínská

30-70 m bez ztráty výšky,
max. 136 m (ztráta výšky 10-
12 m)

Všichni jen klouzavý let (gliding) mezi stromy 50-100 m,
osrstěná blána mezi předními a zadními končetinami.

C. variegatus - l. malajská

CHIROPTERA - letouni, aktivní let

Icaronycteris index

Green River, Wyoming

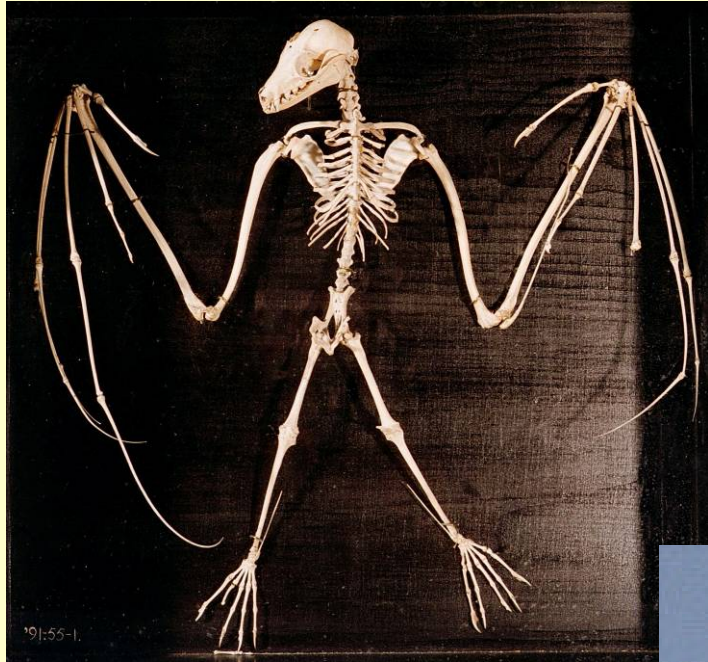
eocén (60 mil. let),
LC:70 mm, LA+: 48
mm

jen jednoduchý
ramenní kloub:
humerus-scapula

Pteropodidae - kaloni

Pteropus vampyrus (1,5 m)

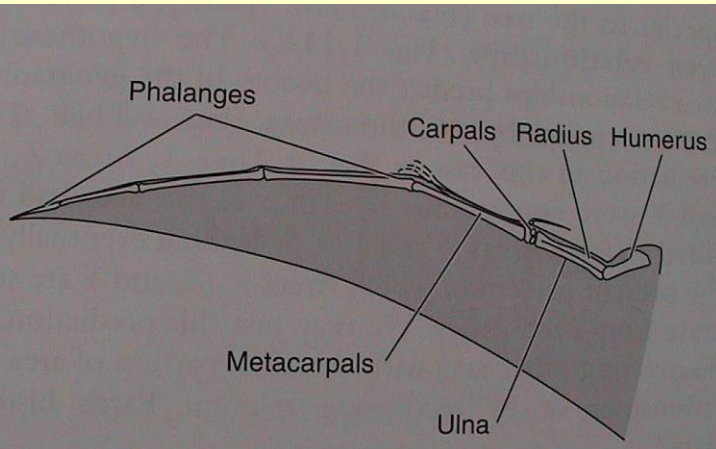

Yinochiroptera (Rhinolophoidea) - vrápenci s.l.
Yangochiroptera - netopýři

Craseonycteris thonglongyai

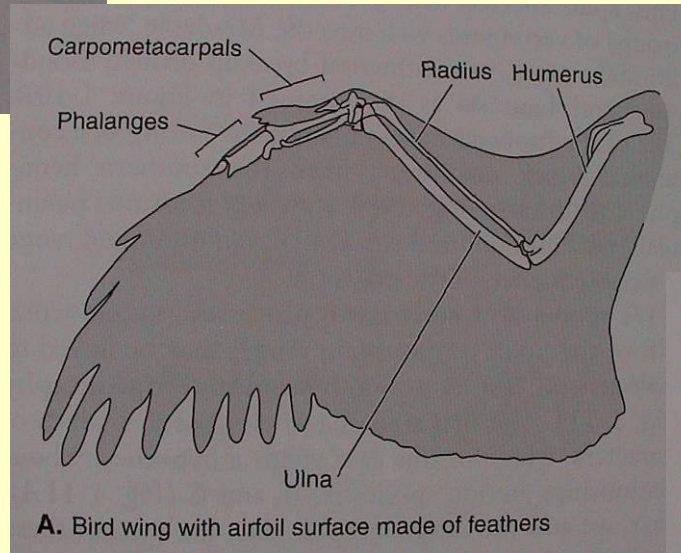

Srovnání křídelní kostry

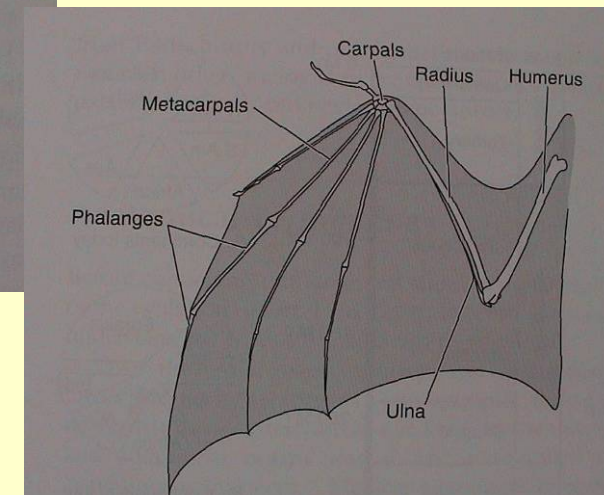
C. †Pterosaur wing with airfoil surface made of skin supported by a single elongated digit

pták

A. Bird wing with airfoil surface made of feathers

letoun

ptakoještěř

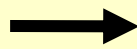

Vznik letu

2 teorie:

- stromová (arboreal) - Darwin 1859, od klouzavého letu ze stromu k aktivnímu letu;
- z běhu (cursorial) - Caple et al. 1983, Norberg et Rayner 1987, běh - poskoky - roztažení křídel - odlepení se ze země - klouzavý let - aktivní let

a) gliding (klouzání)

b) flapping (mávání)

Vznik letu letu a echolokace u letounů

Vznik letu a echolokace (Speakman 1999)

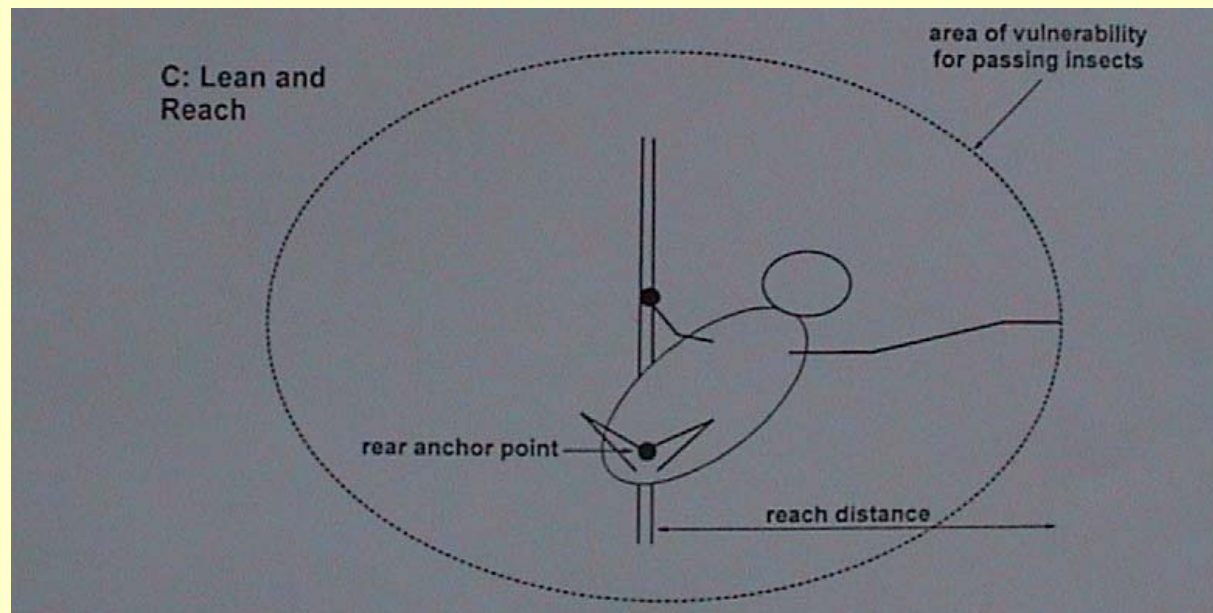
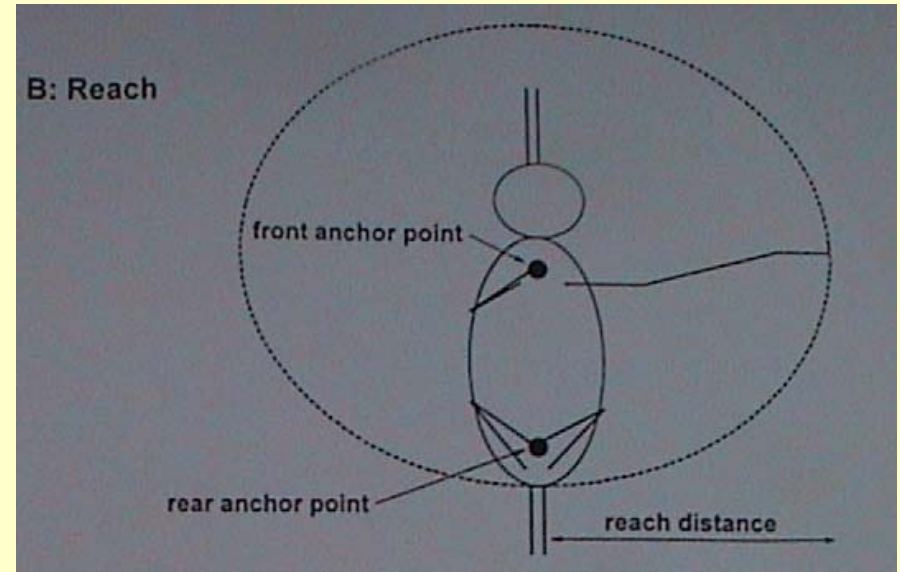
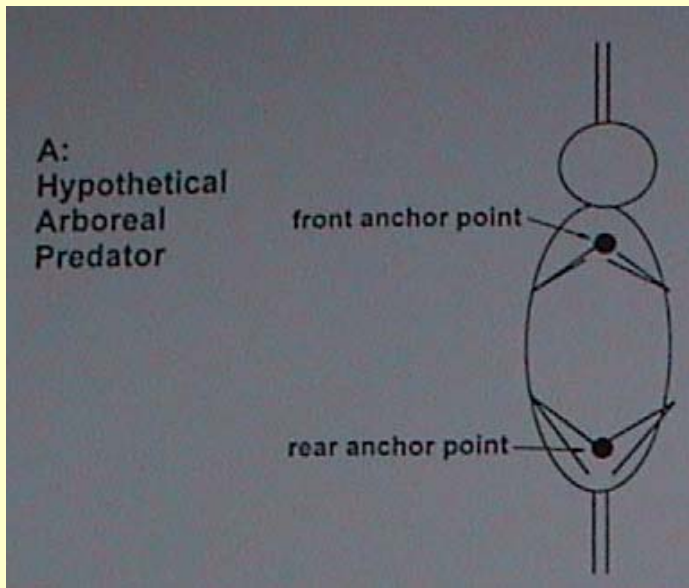
přímí předkové netopýrů (pre-bats) v eocénu

3 hypotézy:

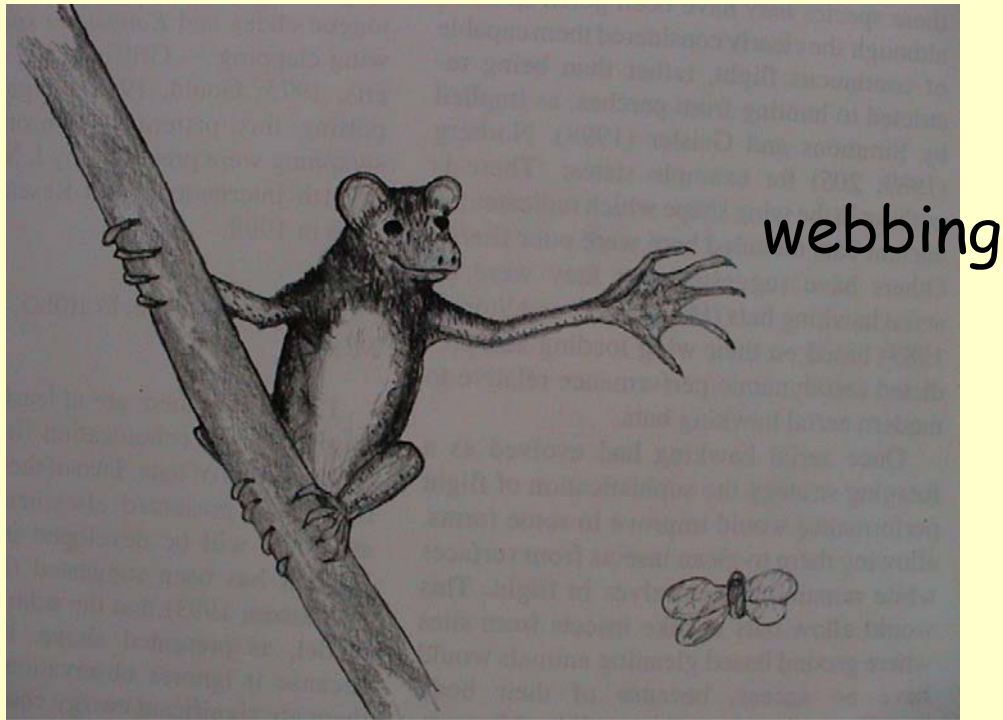
- 1) Echolocation first hypothesis
- 2) Flight first hypothesis
- 3) Parallel development of flight and echolocation

Vznik letu u letounů

Reach hunting - lov z číhané

Reach hunting (pre-bat)

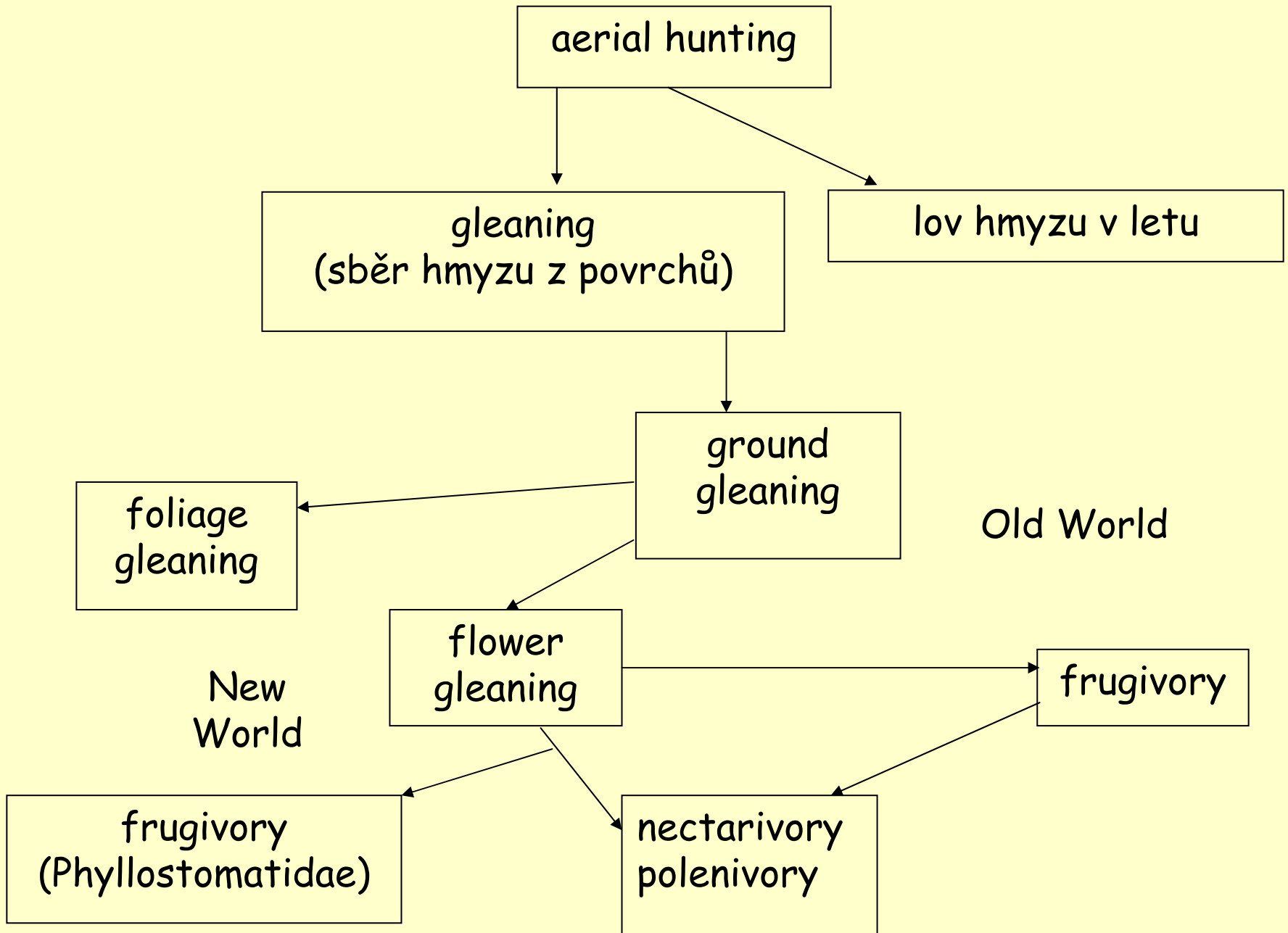
↘ Perch hunting (vrápenci, *Plecotus*)

↘ (gliding) → Aerial hunting

Icaronycteris, *Archaeonycteris* - PH nebo již AH (poor fliers)

Palaeochiropteryx, 50 mil.let (Grube Messel u Darmstadt), *Archaeonycteris* (Messel, Německo), *Icaronycteris index* (Wyoming, USA) - eocén 56-36 Myr

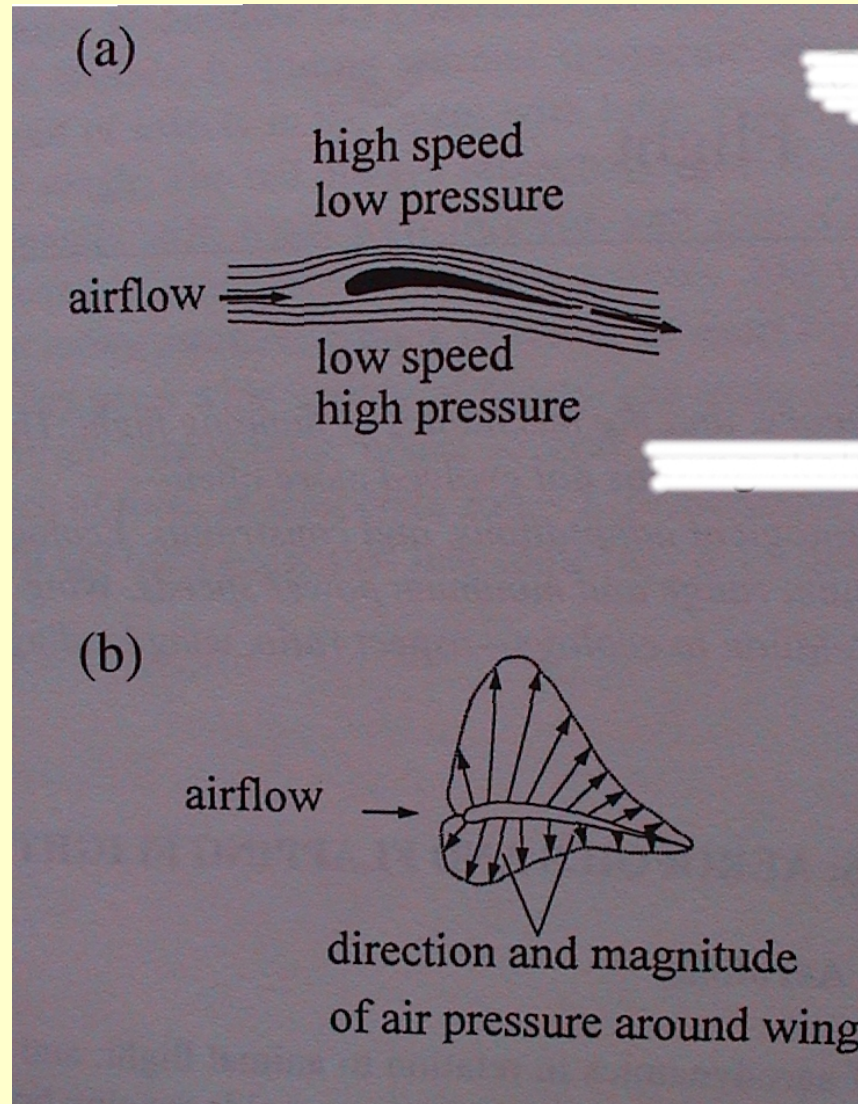
Rozvoj loveckých strategií

Létací aparát

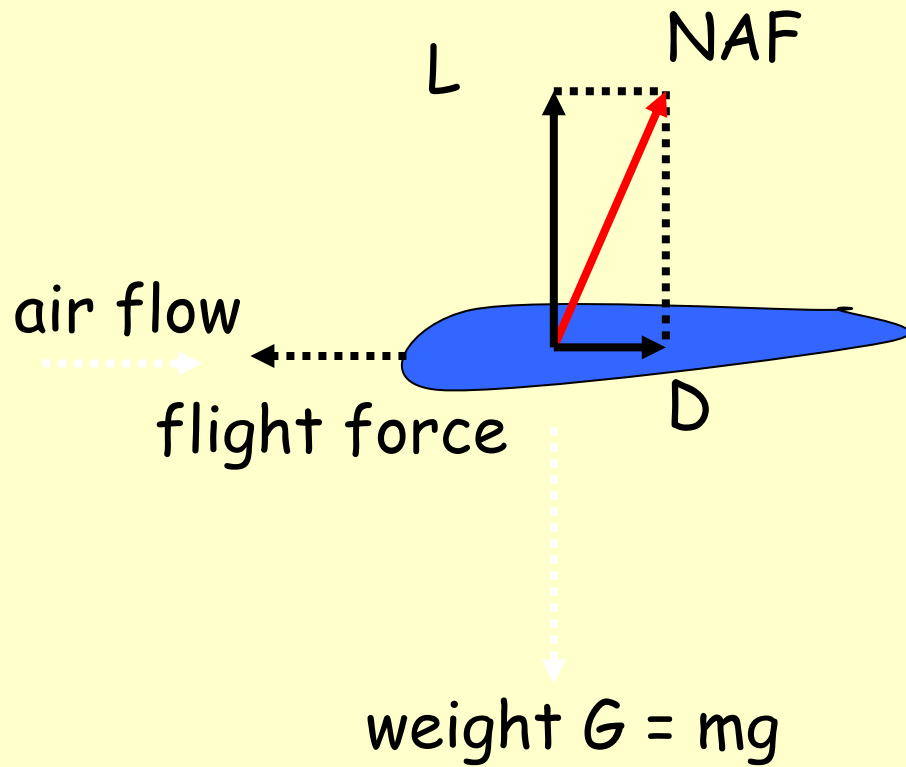
Podmínka letu:

vznik dostatečně velké vztlakové síly při obtékání křídla

Výsledná aerodynamická síla (net aerodynamic force - NAF) = vektorový součet vztlaku (lift - L) a horizontálního odporu vzduchu při letu vpřed (drag - D)

$$D = 0,5 \cdot \rho \cdot V^2 \cdot S \cdot C_D$$

ρ ... hustota vzduchu

V ... rychlost letu

S ... plocha křídla

C_D ... koeficient odporu

$$L = 0,5 \cdot \rho \cdot V^2 \cdot S \cdot C_L$$

C_L ... koeficient vztlaku

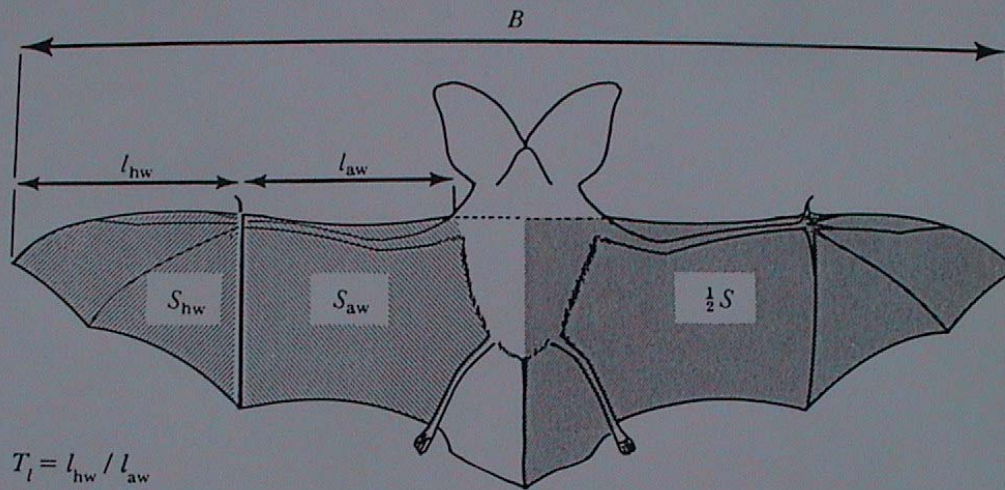
Optimum - **$L : D = 10 : 1$**

Stanovení plochy křídla - S

(odhad dle Blood & McFarlane 1988)

$$S = (FA \times D5) + 0,5 \cdot (D5 \times D3)$$

FA ... forearm, předloktí (LAT), D ... digit, prst

$$T_l = l_{hw} / l_{aw}$$
$$T_s = S_{hw} / S_{aw}$$
$$I = T_s / (T_l - T_s)$$

Složky odporu:

Indukovaný odpor - induced drag

Profilový odpor - profile drag

Doplňkový odpor - parasite drag

Letová energie: $P = P_{aer} + P_{ine}$

$P_{aer} = P_{ind} + P_{pro} + P_{par}$ aerodynamická síla potřebná pro vznik vztlaku (opačná orientace než složky odporu)

P_{ine} (inerted) nezávislá setrvačná síla pro pohyb křídel nahoru a dolů ($p = 0, D = 0$)

P_{ind} ... k překonání turbulence, pro vznik vztlaku a tahu vpřed, klesá s rostoucí rychlostí letu a rozpětím křídel, roste s hmotností, význam u pomalu létajících

P_{pro} ... k překonání odporu křídel, roste s letovou rychlostí a plochou křídel, význam u rychle létajících, výhodnější přímý let

P_{par} ... k překonání odporu těla, dána frontálním profilem trupu, analogie

Závěr: minimální aerodynamická síla

- proudnicový tvar těla $P_{\text{par}} = \text{min.}$
- nízká hmotnost $P_{\text{ind}} = \text{min.}$
- dlouhá křídla $P_{\text{ind}} = \text{min.}$
- vysoký tvarový poměr křídel - **aspect ratio AR** (malá plocha křídel, velké rozpětí) $P_{\text{pro}} = \text{min.}$

$$\mathbf{AR = b^2/S} \quad b = \text{rozpětí}, S = \text{plocha}$$

Faktory ovlivňující hodnotu energie potřebné k letu

1) třepotavý let (hovering)

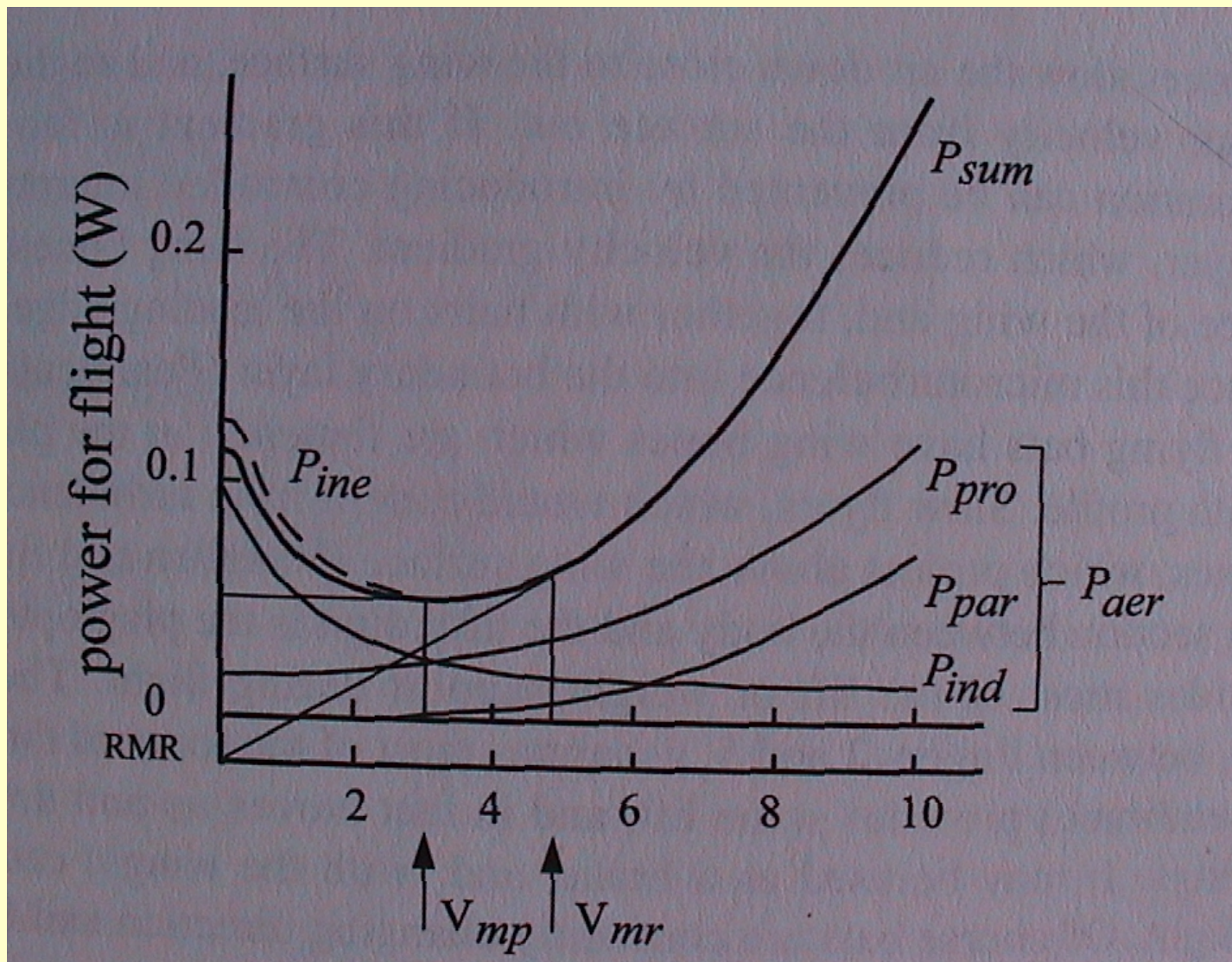
$$P_{\text{ind}} \sim m \cdot g^{3/2} / b \quad P_{\text{pro}} \sim b^3 \cdot S / T^3 \quad T \dots \text{doba mávnutí křídla} \sim b$$

2) rychlý přímý let (hawking)

$$P_{\text{ind}} \sim m \cdot g^2 / b^2 \cdot V \quad P_{\text{pro}} \sim S \cdot V^3 \quad P_{\text{par}} \sim A \cdot V^3$$

A... frontální plocha těla

Energie se snižuje s klesající hmotností a plochou křídla

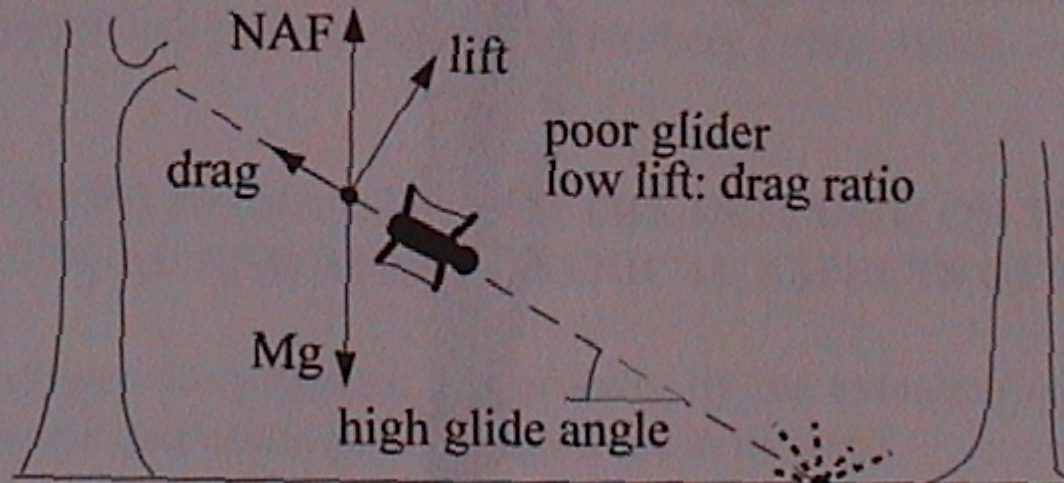
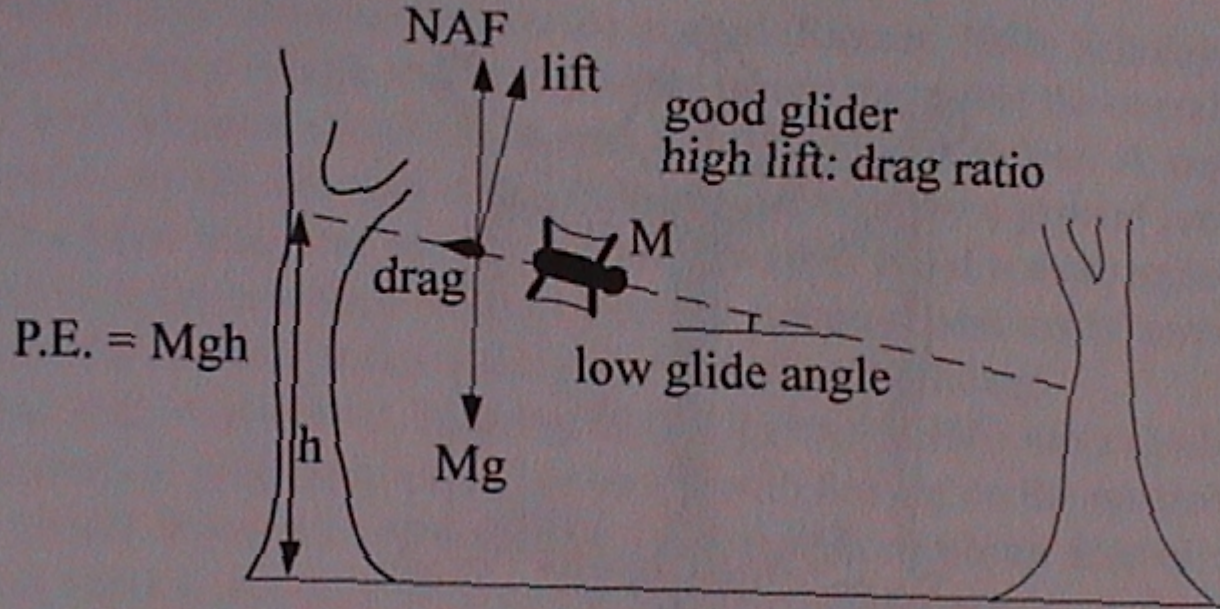

V_{mp} ... letová rychlost s minimální energetickou spotřebou za jednotku času (minimum power speed)

V_{mr} ... letová rychlost s nejdelším doletem za jednotku „paliva“

Gliding (klouzavý let)

Morfologie křídla

Tvar křídel versus lovecké strategie (kde loví, jak loví, co loví)

Extrémy: relativní velká plocha v. relativní malá plocha

Parametry:

1) WING LOADING (zatížení křídel, nosnost)

$$WL = m.g/S \text{ [N.m}^{-2}\text{]} \quad \text{velcí netopýři s malými křídly}$$

2) ASPECT RATIO (tvarový poměr)

$AR = b/c$ b ... rozpětí křídel, c ... průměrná šířka křídla

$$S = b.c$$

$$AR = b.b/b.c \quad AR = b^2/S$$

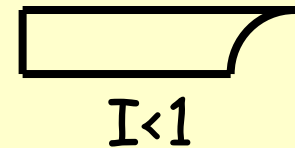
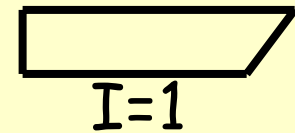
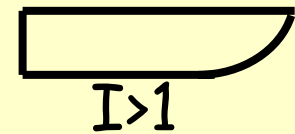
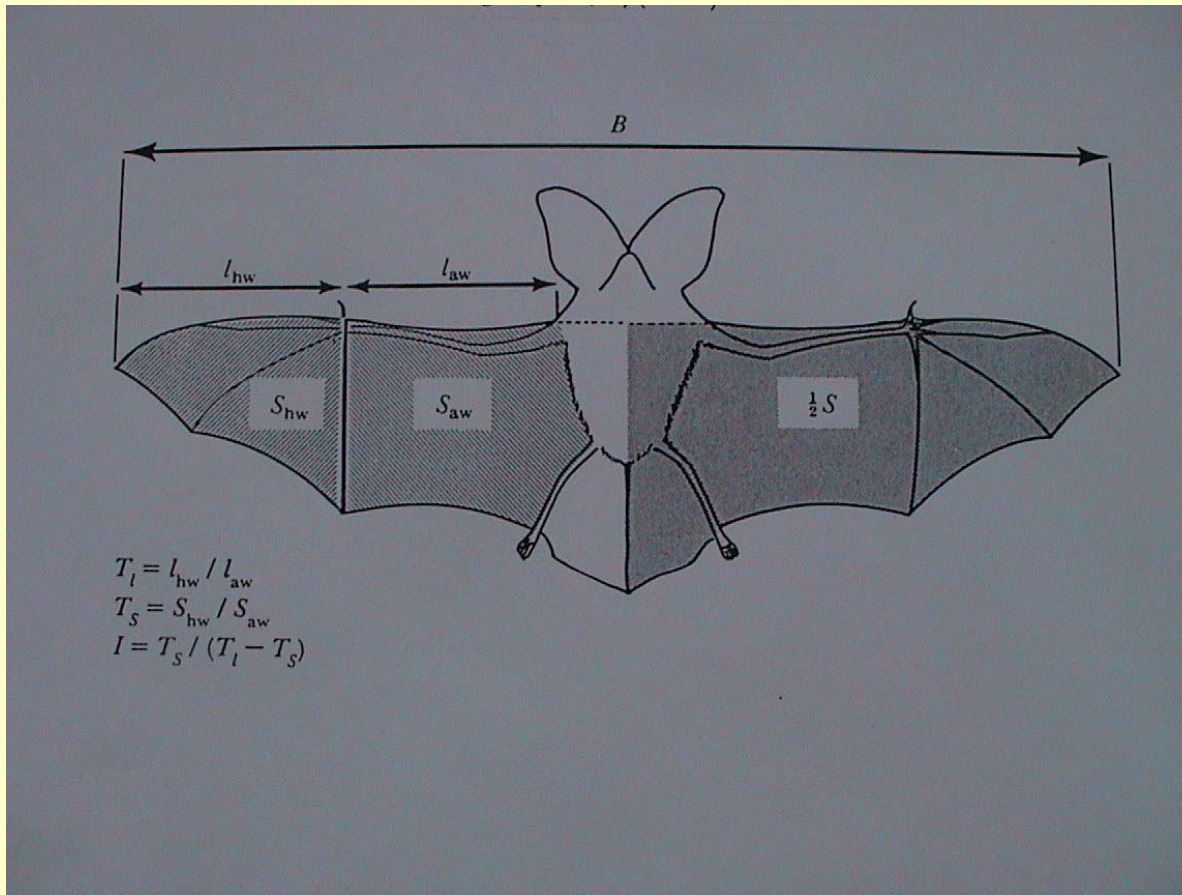
netopýři s dlouhými úzkými křídly

3) další parametry: poměr mezi ruční (chiropatagium) a pažní částí (plagiopatagium), charakter špičky křídla (manévrování)

tip area ratio $T_S = S_{hw}/S_{aw}$ hand wing area, arm wing area

tip length ratio $T_l = l_{hw}/l_{aw}$ hand wing length, arm wing length

wingtip shape index $I_{tip} = T_S / (T_l - T_S)$

WL versus AR

Principal component analysis

<WL
>AR

short-range
hawking,
trawling
malí, úzká
dlouhá křídla
pomalý přímý let
trawlers

<WL
<AR

gleaning,
hovering
široká krátká
křídla
pomalý třepotavý
let v korunách

>WL
>AR

long-range
hawking
velcí, úzká
dlouhá křídla
rychlý přímý
let ve výškách

migrators

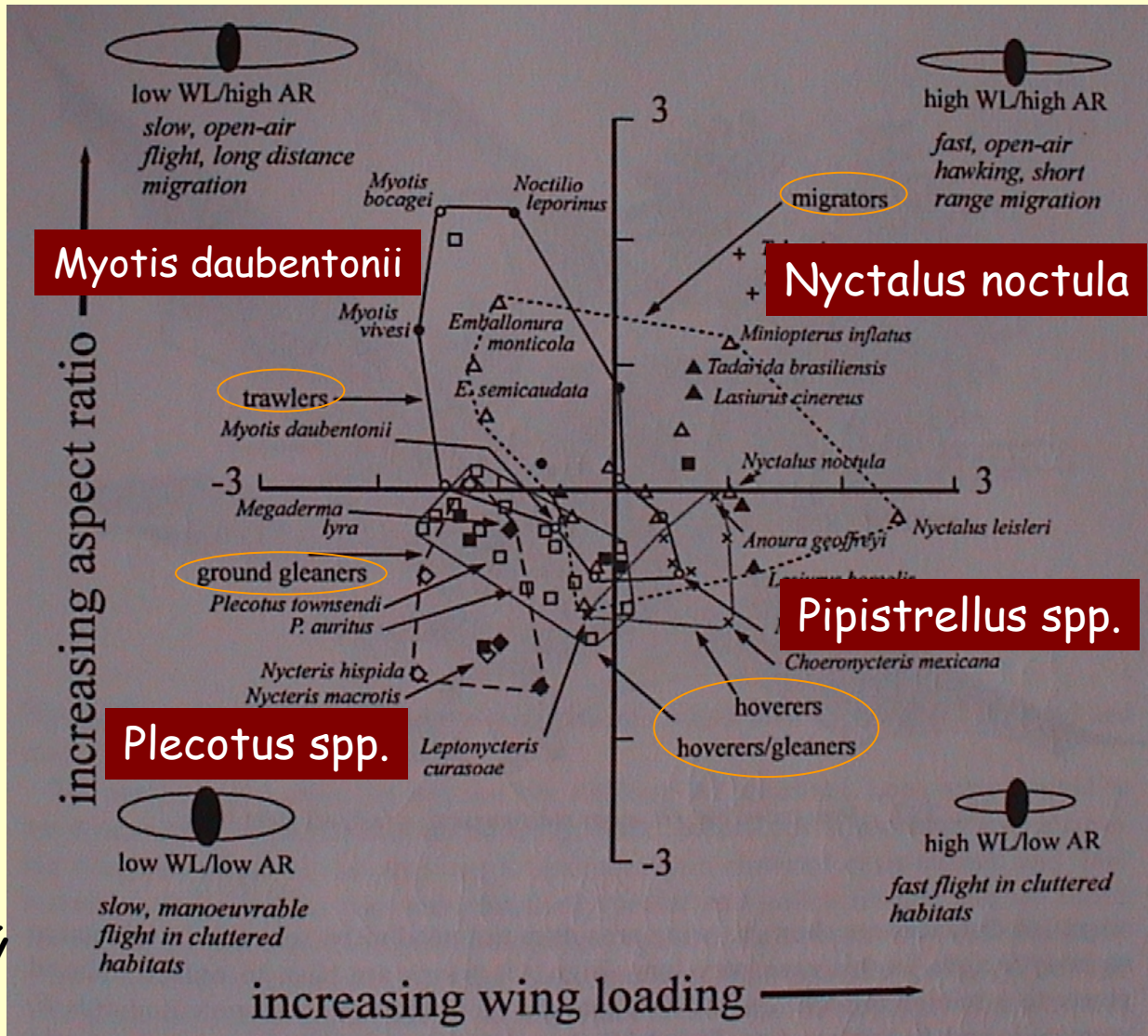
>WL

<AR

hovering

krátká
křídla
rychlý let,
manévrování
korunách

hoverers

gleaners, flycatchers

Lovecké strategie

- Fast, long-range hawking: lov ve volném prostoru za rychlého letu, migrace, max. WL, AR - *N. noctula*, *Vespertilio murinus*, *Miniopterus schreibersii*
- Slow, short-range hawking: lov ve volném prostoru za pomalého letu, let ve výškách, max. WL, min. AR - *N. leisleri*
- Trawling: sběr z vodní hladiny, min. WL, max. AR - *M. daubentonii*, *Noctilio leporinus*
- Gleaning a hovering: sběr z povrchů nebo lov z třepotavého letu, min. AR - *Plecotus* spp., *Rhinolophus* spp.
- Flycatching: lov z vyvýšeného místa, z číhané - *Plecotus* spp.

Většina druhů používá zpravidla kombinaci více strategií. Vliv biotopu, potravní nabídky a její dosažitelnosti. Převažuje potravní oportunistus nad specializací.
Volba strategie: minimální ztráty, maximální efekt

Lovecké zóny

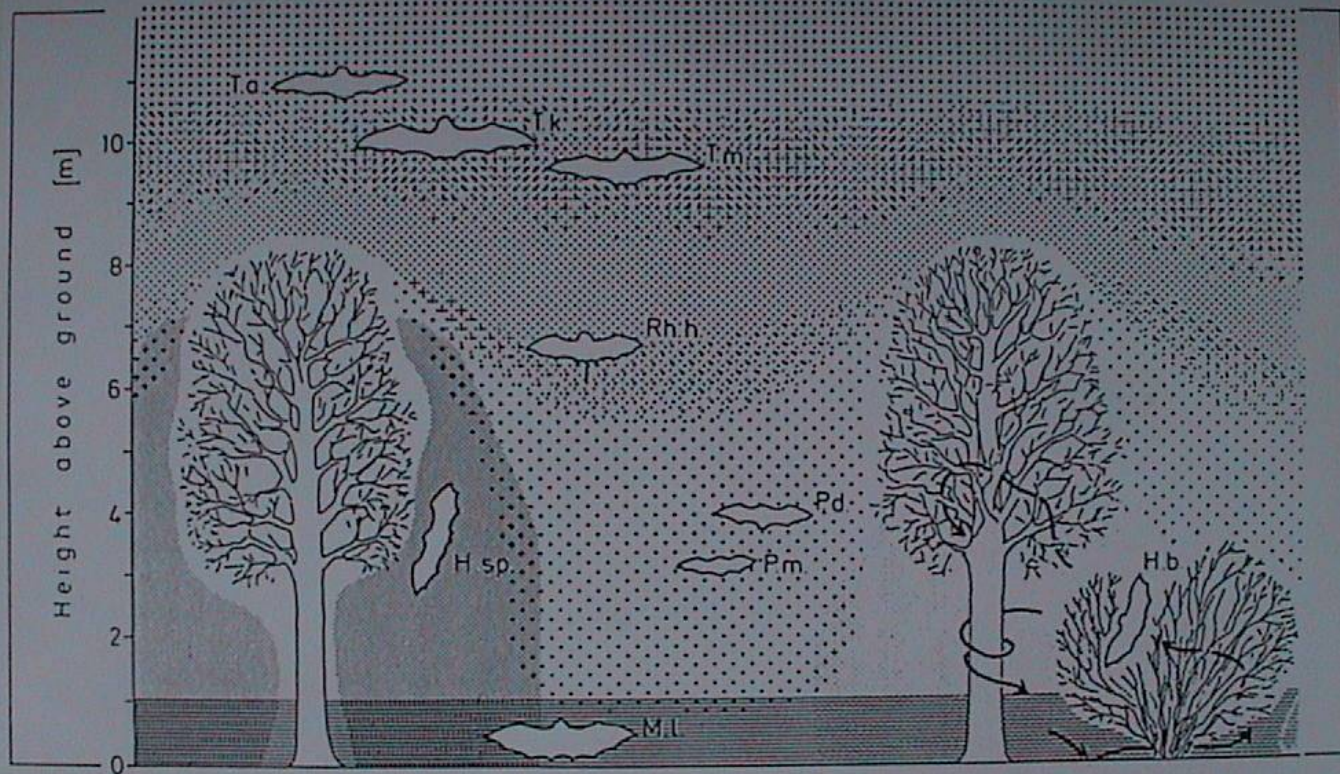

Fig. 1. Preferred foraging zones of the nine most common echolocating bat species in Madurai (South India). Zones of open spaces: T.a. *Tadarida aegyptiaca*, T.k. *Taphozous kachhensis*, T.m. *Taphozous melanopogon*, Rh.h. *Rhinopoma hardwicki*, P.d. *Pipistrellus dormeri*, P.m. *Pipistrellus mimus*. Zone close to and within vegetations: H.sp. *Hipposideros speoris*, H.b. *Hipposideros bicolor*; arrows indicate typical flight paths of *H. bicolor*. Ground gleaning: M.l. *Megaderma lyra* (after [9])

10- open - semicluttered - cluttered